

RODINA A ZODPOVEDNÉ RODIČOVSTVO DNES

Spravodajca Slovenskej spoločnosti pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo
Poradové číslo 7/2004

november 2004

O B S A H

Z Redakčného stola

TÉMA: Rodina v spoločenskovedných výskumoch
Doc. PhDr. Mária Glasová, PhD

Informácie z domova

Informácie zo zahraničia

Naše stanoviská k aktuálnym otázkam:

Vstup žien do verejného života (empowerment of women) na Slovensku a rodina
Ing. Terézia Lenczová

Bibliografické informácie

Motto:

„Zachrániť rodinu znamená zachrániť civilizáciu“

Igino Giordani

Z redakčného stola

Okolo inštitúcie rodiny v ostatných 2-3 desaťročiach je veľký „stavebný“ ruch: dochádza k masívnym zmenám v štruktúre a veľkosti rodín, rôzne podoby (formy) rodinného spolužitia, bežne známe z histórie, vplyvom zmien v spôsobe života a v rozdielnom prístupe a akceptácii rodinných hodnôt získavajú na početnosti, vplyvom kultúry individualizmu sa mení chápanie rodinnej solidarity, v dôsledku trvalého nárastu počtu rozvodov vznikajú pestré kombinácie nových spolužití. Manželstvo ako právny základ vzniku rodiny je mnohako spochybňované, avšak označenie rodina ako „ochranná značka“ sa považuje za čarovný slogan, na ktorý v mene tolerancie si môžu robiť nárok najrôznejšie podoby ľudského spolužitia.

Hodnotenie týchto zmien je tiež dynamické, polarizuje sa: na jednej strane sa hovorí o kríze rodiny ako inštitúcie, ktorá je súčasťou krízy západnej spoločnosti (euroamerickej civilizácie), sprevádzanej anómiou spoločnosti, na druhej strane sa hovorí, akoby išlo iba o prejav „pôrodných bolestí“ novej doby, azda aj novej podoby rodiny...

V každom prípade konkrétne dôsledky vývoja v oblasti rodiny sú prostredníctvom demografických ukazovateľov a sociologických metód merateľné a dá sa vopred odhadovať s pomerne vysokou pravdepodobnosťou ich dopad na všetky spoločenské subsystemy i na vývoj spoločnosti ako takej. Je tu zrejmé, že ide o veľa, že ide o kvalitu budúcnosti.

Ako sa súčasná kultúra postaví k takejto kategorickej výzve? Bude sa snažiť pripraviť sa na riešenie dôsledkov zlyhania sebaregulačného fungovania rodiny prostredníctvom nástrojov spoločenských politík policajného alebo ochranársko-terapeutického štátu (Paul M. Zulehner), alebo sa čestne postaví k analýze a jej výsledkom ako k nástrojom individuálnej aj spoločenskej konverzie?

Aké sú príčiny tohto pohybu v oblasti rodiny? Aké podporné faktory – endogénne aj exogénne - tu spolupôsobia? Akú váhu majú ekonomické, kultúrne, duchovné, či politické faktory?

To sú otázky, ktoré si, vážení čitatelia, kladieme aj my a hľadáme na ne odpoveď nielen v oblasti vedeckej, ale aj existenciálnej a skúsenostnej, lebo každého z nás sa táto téma dotýka. Prajeme aj Vám z radosť z hľadania a nachádzania odpovedí, ktoré život otestuje ako pravdivé.

Vydavateľ

TÉMA: Rodina v spoločenskovedných výskumoch

Doc. PhDr. Mária Glasová, PhD

Verejná mienka, médiá, odborné či laické diskusné fóra sú v dnešnej dobe plné rozličných protichodných názorov na život rodiny. Niektorí sú presvedčení, že rozvod nie je sociálne neprijateľný ale potrebný a väčšina detí ho nakoniec zvládne, zdajú sa byť v poriadku. Iní tvrdia, že rodina založená na manželstve muža a ženy je staromódna, otec vlastne nepotrebný a patriarchát spoločensky nežiadúci prežitok. Vyzdvihuje sa právo na nezávislosť, zvlášť žien. Zároveň sa kladú požiadavky na štát, aby zastupoval rodinu alebo sa o jej členov staral. Všeobecne sa prijíma, že súčasný enormný rast užívania návykových látok, suicídií a homicídií dokonca už u detí sú alarmujúcimi signálmi sociálnej patológie. Zároveň sa však pochybuje o tom, že príčinou týchto javov je rozpad tradičnej rodiny tvorenej manželom, manželkou a deťmi. Uvažuje sa o viacerých možných príčinách týchto javov, zvažujú sa komplexné vplyvy televízie, zmenených rodičovských postojov či ekonomických zmien. Aktuálny spoločenský vývoj mnohí reflektujú ako úpadok či kolaps rodiny, „rozvrat tradičného rodinného kozubu“. Niektorí však tento krízový trend považujú za dôležitú výzvu pre radikálnu, novú konštrukciu a usporiadanie dôverných medziludských vzťahov.

Nasledujúca stať prináša údaje z viacerých významných spoločenskovedných výskumov¹, ktoré poukazujú na niektoré dôsledky úpadku tradičného usporiadania rodiny: sociálnu instabilitu a chudobu, dopady manželského rozvratu a rozvodov na fyzické a psychické zdravie dospelých aj detí, násilie, zneužívanie a suicídiá – a priamo či nepriamo potvrdzujú sociálne stabilizujúcu funkciu tradičného rodinného usporiadania.

Nárast počtu nelegitímnych vzťahov, kohabitácií a rozvodov

V mnohých rozvinutých krajinách rastie podiel nelegitímnych vzťahov. V roku 1950 bolo v USA z 1000 pôrodov iba 14. 1 u nevydatých žien ale v roku 1990 už 43. 8, čo predstavuje rast na 310%. Celkových 150 000 tisíc detí narodených mimo manželstva v roku 1950 vzrástlo do roku 1990 na extrémnych 1 150 000. V rámci toho podiel 15 až 19-ročných nezobášaných tínejdžerov stúpol z 12.6 v roku 1950 na 42.5 v roku 1990, teda na 337% (Vitz, 1998). Podľa Úradu pre sčítanie ľudu Spojených štátov² z celkového počtu nevydatých žien sa stáva matkami takmer 25%. Za sledované desaťročie to znamenalo 60%-ný nárast počtu detí narodených mimo manželstva (De Parle, 1993)³.

Až *epidemický* rast výskytu *pohlavne prenosných chorôb* u obyvateľstva USA (Leary, 1996) a väčšiny rozvinutých krajín sa podobá vyššie uvedenému *boom-u illegitimity*. Všeobecne sa tiež pozoruje *masívny nárast rozvodov*, ktorý v západných krajinách akceleroval v 60-tych rokoch. V Spojených štátoch rozvodovosť kulminovala v roku 1981, táto úroveň sa udržiavala ďalších desať rokov, v 90. rokoch sa zaznamenal mierny pokles. Z celkového podielu dospelaj populácie bolo v roku 1970 rozvedených 4% ale v roku 1992 už 11% – teda 266% rast za 22 rokov (Saluter, 1992). V súčasnosti sa v USA už bežne prijíma, že zhruba 50% manželstiev končí rozvodom. Vysoký podiel rozvodov

¹ Vychádza z prehľadovej práce Paula C. Vitz (1998). *Family Decline: The Findings of Social Science. Part I in Defending Family: A Sourcebook*, p. 1-23, Steubenville, Catholic Social Science Press.

² The U.S. Census Bureau

³ Hoci sa na tomto počte vo väčšij miere podieľajú ženy černošké a bez ukončeného stredoškolského vzdelania, v skupine žien bielej pleti a v skupine žien s vysokoškolským vzdelaním sa od roku 1983 zaznamenal rast na 50% (zo 6.7% na 14.6% u žien bielej pleti a z 3.0% na 6.4% u vysokoškolsky vzdelaných). U žien so špecializovaným vysokoškolským vzdelaním a manažérik sa počet takmer strojnásobil.

v USA však tiež znamená, že za obdobie približne 20 rokov je *ročne dotknutých rozvodom asi 1 milión amerických detí* (Vitz, 1998).

Spomínaný mierny pokles rozvodovosti sa však spája s *poklesom sobášnosti*. Tento trend mal v Spojených štátoch koncom storočia už trvalý charakter. V roku 1970 bolo z celkového podielu dospelaj populácie 72% ženatých, resp. vydatých; v roku 1992 už 61%. V skupine žien vo veku neskorej dvadsiatky a tridsiatky sa podiel nikdy nevydatých žien v rokoch 1970 až 1992 strojnásobil, u 25 až 29 ročných vzrástol z 11% na 33% a u 30 až 34 ročných zo 6% na 19%. Počet domácností nezosobášených dvojíc podobne stúpol v roku 1992 na 3.3 milióna, teda na dvojnásobok roku 1980 (Saluter, 1992; Christensen, 1990). Keď sa v súčasnosti milióny takýchto dvojíc rozchádza [a to nielen Američanov, pozn. autorky], k dispozícii nie sú nijaké oficiálne záznamy, dokonca aj keď sa to týka detí (Vitz, 1998)⁴.

Dôležité sú aj údaje o tom, že dvojice, ktoré spolu žijú ešte pred uzavretím manželstva – *kohabitujúce dvojice* nakoniec po uzavretí manželstva *oveľa častejšie končia rozvodom*. Platí to pre páry vo Švédsku (Bennett, et al. 1987), v Kanade (Balakrishnan, et al., 1987; Watson a DeMeo, 1987; Hall, 1996; Wu a Penning, 1997), ako aj v USA (Booth a Johnson, 1988; Bumpass a Sweet, 1989). Výskumy dokazujú, že tieto páry považujú manželstvo za menej záväzné, viac akceptujú rozvod a častejšie aj pochádzajú z rozvedených rodín (Southworth a Schwarz, 1987; Hobart a Grigel, 1992; Axinn a Thornton, 1992). Forste a Tanfer (1996) zistili, že ženy kohabitujúce pred manželstvom mali po svojom vydatí väčší sklon „podvádzať“ manžela (t.j. mali ďalšieho sexuálneho partnera). Podľa výskumu Stetsa (1993) sa kohabitácia v osobnej minulosti jedného z partnerov spája s nižšou kvalitou aktuálneho vzťahu a vzťahy kohabitujúcich dvojíc v porovnaní s manželskými sú vo všeobecnosti nižšej kvality. „Kohabitujúce ženy môžu v porovnaní s vydatými utrpieť ‘vážne násilie’ takmer 5-krát častejšie” (Christensen, 1989b, s. 5). Huffman, et al. (1994) priniesol dôkazy o tom, že v skupine vysokoškolských študentov sa „kohabitujúce ženy vystavujú zvýšenému riziku fyzického násillia,” z časti aj preto, že medzi kohabitujúcimi mužmi - vysokoškolákmi sa vyskytuje viac akceptujúcich postojov k znásillneniu. *Dôkazom o zvýšenej zraniteľnosti voči násilliu u kohabitujúcich žien* sa musí venovať oveľa viac pozornosti aj na verejnosti (v Amerike sa to týka viac ako 3 miliónov kohabitujúcich, (Vitz, 1998)). Na základe aktuálneho zvýšeného množstva kohabitujúcich možno predvídať pokračovanie rastu rozvodovosti. Rovnako treba pamätať, že v porovnaní s úplnými rodinami *deti z rozvedených rodín* alebo *deti s osamelo žijúcim rodičom* *menej často uzatvárajú manželstvá*, respektíve *ich častejšie končia rozvodom* (Glenn a Kramer, 1987; Catton, 1988; Mazur, 1993; Webster, et al., 1995; Axinn a Thornton, 1996.)

Podľa viacerých autorov spomínaný *dramatický rast illegitimity a rozvodovosti súvisí* s rovnako dramatickým *rastom patológie u detí mládeže*. Od roku 1950 sa vyšplhal podiel suicídií medzi mladými Američanmi približne na 300%; podiel homicídy u Američanov mladších ako 25 rokov zaznamenal podobný rast; rovnako závažný je nárast užívania drog, podielu mladistvých páchatel'ov kriminálnych činov, ako aj uväznených mladistvých, zvlášť po roku 1960 (Vitz, 1998).

Chudoba

Rastúci počet slobodných matiek a rozvodov viedol k väčšiemu množstvu slobodných rodičov – osamelo žijúcich rodičov s deťmi (tzv. rodín s osamelo žijúcim rodičom)⁵. V súčasnosti už

⁴ Ani známy bolestný krach „rodiny“ či vlastne rozchod Woodyho Allena s Mia Farrow a ďalších nielen „hviezdnych“ dvojíc sa fakticky, aj napriek veľkej publicite, do rozvodovej štatistiky v skutočnosti nezapočíta.

⁵ angl. single parent families

existujú dôkazy, že v priemere (napriek mnohým výnimkám) sú takéto rodiny vážnym bremenom pre svojich rodinných príslušníkov ale aj pre spoločnosť. Ľahšie sa stávajú obeťami chudoby. Osamelý a spoločensky často izolovaný rodič sa s finančnými nárokmi života musí vysporiadať sám. Keď zostáva nezamestnaný a stará sa o maloleté a nezriedka aj postihnuté deti, stáva sa závislým od sociálnej podpory štátu, čo je v skutočnosti „zárukou“ chudoby. V otázke zamestnanosti sa najprv konfrontuje s aktuálnymi ťažkosťami na trhu práce ale aj s príliš vysokými nákladmi na náhradnú dennú starostlivosť o deti (a často ide zvlášť o mladú a neskúsenú matku, resp. ženu s neukončeným vzdelaním). Priama závislosť chudoby a typu rodiny s osamelo žijúcim rodičom sa všeobecne prijíma.

V USA je v súčasnosti viac ako 3.5 milióna takýchto rodín a vyššie uvedené procesy naznačujú, že ich počet sa bude naďalej zvyšovať (Vitz, 1998). V rokoch 1959 až 1991, v období americkej *ekonomickkej konjunktúry sa počet chudobných detí s osamelo žijúcim rodičom* (vrátane osamelo žijúcich otcov) zvýšil dvojnásobne zo 4.3 na 8.6 miliónov. V tom istom období však počet chudobných detí z úplných rodín klesol viac ako dvojnásobne, na 5.1 miliónov (čo je teda stále viac chudobných detí z úplných rodín ako z neúplných). Tieto zmeny sú zjavne dôsledkom vzrastu rozvodovosti a ilegitivity, pretože počet ovdovených matiek v tomto období mierne poklesol. Americké sčítanie ľudu z roku 1991 ukázalo, že zo všetkých druhov rodinného usporiadania preukazujú *zosobášené dvojice a rodiny stále najnižšiu mieru v pomere k chudobe* (6%). Z počtu chudobných rodín predstavovali rodiny s osamelo žijúcou matkou 12.7%, z prosperujúcich rodín ale až 54%. (U.S. Bureau of the Census. Poverty in the U.S. 1991, Current Population Reports, Series P-60, No. 181, August 1992-xiii, 6-9.)

Cohen a Tyrell (1986) výskumne dokumentovali, že *manželstvo* je vlastne dobrým *prostriedkom ako sa vymaniť z chudoby*. Podľa nich chudobní pochádzajú 4-krát častejšie z rozvrátených rodín. Z ľudí, ktorí sa narodili v chudobných rodinách, 63% tých, ktorí zarábajú najmenej, zostávajú slobodní. Naproti tomu 95% tých, ktorým sa zárobok zvýšil, bolo naopak, zosobášených. V sledovanej skupine pôvodne chudobných mladých dospelých bol hlavným determinantom ekonomickej prosperity a sociálnej mobility ich manželský stav.

Zvláštna *skupina* veľmi chudobných – konkrétne *detí bez domova* – s veľkou istotou *pochádza z rodiny bez otca* (McChesney, 1995). Podľa bostonskej štúdie Lewisa a Myersa (1989) bolo z viac ako 200 detí bez domova 99% detí z rodiny bez otca.

Mnohí rodičia s deťmi žijú osamelo dôsledkom rozvodu. V súčasnosti sa v Spojených štátoch uznáva, že *rozvod vedie k chudobe*. Najbežnejšie sa pri rozvodovom konaní opatrovníctvo detí zveruje matke. Matka však tým zároveň utrpí významnú stratu finančných príjmov. Podpora otcov veľmi často zlyháva, niektorí zmiznú absolútne. Weitzman (1985) trochu extrémne tvrdila, že mužom sa po rozvode zvýši ich životný štandard na 42%, ale u žien klesá na 73%. Ďalší autori však potvrdili, že problémy žien po rozvode sú závažné (Garvin, et al., 1993). Výskum Úradu pre sčítanie ľudu Spojených štátov uvádza *pokles v príjmoch rodín*, v ktorých sa po rozvode stáva hlavou rodiny matka, o 37%. Ukazuje tiež trend, že v porovnaní s minulosťou deti z takýchto rodín po rozvode takmer dvakrát tak často žijú v chudobe (De Parle, 1991). Abraham (1989) spochybnil štatistické údaje Weitzmanovej o výhodách mužov a poskytol údaje o tom, že v mnohých prípadoch sa životný štandard po rozvode znižuje aj u mužov. Rozvod teda škodí rovnako mužom aj ženám, rozvracia ekonomicky efektívnu rodinnú jednotku na dve neefektívne, vzájomne si konkurujúce časti – „polovičky“ (Duncan, 1994; Stroup a Pollock, 1994).

Finančné straty po rozvode majú dopad na deti po celý ich život. Cooney a Uhlenberg (1991) uvádzajú, že rozvedení rodičia ešte niekoľko rokov po rozvode darujú dary svojim deťom menej často a menej ich podporujú finančne aj v dospelosti. Potvrďuje to výskum detí z rozvedených rodín White-a (1992), podľa ktorého je

evidentný vzťah medzi rodinou s osamelo žijúcim rodičom (vrátane rodín po rozvode) a chudobou.

Duševné zdravie a manželstvo

Mnohé výskumy spájajú manželstvo a život v úplnej rodine s dobrým zdravím a zhoršené zdravie s rozvodom a statusom osamelého rodiča resp. rodiny. V systematickej štúdií pomerov úmrtí v skupinách zosobášených a slobodných mužov a žien, ktorú uskutočnili v 16 rozvinutých krajinách Ho s Goldmanom (1990), sa zistilo, že vo všetkých krajinách zhodne bol vyšší výskyt úmrtí medzi slobodnými osobami ako zosobášenými. Aj iné výskumy potvrdzujú, že manželstvo pomáha v udržaní života a redukuje riziko smrti, častejšie v skupine slobodných alebo rozvedených (Umberson, 1987). Podľa Jounga (1995) môže byť jednou z príčin väčšia starostlivosť o seba, ktorú pozorujeme u zosobášených.

Aanson (1988) zistil v sledovanej skupine 20 000 amerických žien bielej pleti vo veku 18 až 55 rokov, že *slobodné ženy* mali oveľa častejšie *sklony k fyzickým ochoreniam*. Zaznamenal u nich zvýšený výskyt chronických ochorení a dní strávených na lôžku. V porovnaní s faktormi veku, vzdelania alebo rodinného príjmu sa so zdravím významne častejšie spájalo manželstvo. Larson, et al. (1990, s. 137) však poznamenávajú, že “U žien, ktoré žijú s osobami, ku ktorým nemajú bližší vzťah, sa pozoroval horší zdravotný stav ako u vydatých žien žijúcich so svojimi manželmi. V porovnaní so slobodnými osamelo žijúcimi ženami však bol ich zdravotný stav lepší.”

U manželov sa tiež *menej často* vyskytuje *depresia a úzkosť* (Pearlin a Johnson, 1977). Aj keď podľa Thoitsa (1987) manželia častejšie vypovedali o prežívaní potenciálne stresujúcich životných udalostí ako nezosobášení. Sociálna podpora, resp. opora zažívaná v manželstve a v rodine (sieti rodinných vzťahov) zjavne pôsobí proti nežiadúcim účinkom stresu (House, et al., 1988; Hu, 1988; Wolf a Bruhn, 1993).

Výskum pracovníkov Kolumbijskej univerzity (Litwak, et al., 1989) zameraný na príčiny úmrtí v skupine 2 miliónov Američanov odhalil, že rovnako u mužov aj žien, bez ohľadu na farbu pleti, a takmer v každej vekovej skupine *smrť postihuje častejšie slobodných ako manželov*. Protektívny efekt manželstva bol najväčší v prípadoch smrti, ktorú bolo možné oddialiť alebo jej predísť prostredníctvom osobitnej starostlivosti mimo nemocnice: prípady chronických chorôb ako diabetes, cirhóza, astma, hypertenzia. Podiel úmrtí (smrtnosť) v skupine slobodných mužov vo veku 35 až 54 rokov v porovnaní so ženatými bol vyšší o prekvapivých 390%. U žien bielej pleti bol pomer pri tomto type smrti vyšší v skupine slobodných žien v porovnaní s vydatými ženami zhodného veku v skupine 35 až 54 rokov o 200% , v skupine 45 až 54 rokov o 120%. Podiel smrtnosti bol s ohľadom na ochorenia vyžadujúce nemocničnú liečbu, kde nie je ďalšia starostlivosť natoľko relevantná (nádorové ochorenie žľazníka alebo hemorágia subarachnoidálnej artérie), prekvapivo významne vyšší u slobodných v porovnaní so zosobášenými. V skupine bielych nevydatých žien v porovnaní s vydatými vo veku 35 až 54 rokov utrpelo smrť o 100% viac žien. Zdá sa, že závislosť medzi manželstvom a nižšou úmrtnosťou neplatí iba pre také druhy smrti ako je nádorové ochorenie mozgu alebo pankreasu, pri ktorých aj formálna zdravotnícka starostlivosť má dosiaľ menší efekt. Pre prípady náhlych úmrtí a suicídií, kde prevencia závisí takmer úplne od včasného zásahu na mieste, sa zaznamenal podobný, aj keď nie natoľko vyhraný trend. Podľa autorov úmrtiam zapríčineným náhlým usnutím s cigaretou na lôžku alebo jazdou pod vplyvom alkoholu môže predísť manželský partner napríklad tým, že odstráni cigaretu z úst spiaceho, alebo sám šoféruje za partnera v indispozícii. Vyhnutie sa životnému hazardu tu nevyžaduje nijaké špecializované vzdelanie, ale vyžaduje trvalý záväzok a priamy osobný kontakt.

Švédsky výskum (Rosengren, et al., 1989) odhalil, že u ženatých mužov stredného veku dosiahla smrtnosť nanajvyš 9% v porovnaní s 20% u rozvedených mužov rovnakého veku⁶. Podľa Lillarda a Waita (1995) manželstvo predlžuje životný vek a slobodný stav podstatne zvyšuje nebezpečenstvo smrti rovnako významne u mužov ako aj u žien. Štúdia Kiskera a Goldmana (1987) z Princetonskej univerzity priniesla podobné výsledky. Prvotné údaje z menšieho počtu rozvinutých krajín reprezentujúcich rozličné kultúry (Japonsko, Anglicko a Wales, Švédsko, Spojené štáty) potvrdili nižší podiel smrtnosti u zosobášených osôb v porovnaní so slobodnými, rozvedenými alebo ovdovenými ľuďmi vo všetkých sledovaných krajinách. Rozšírené zisťovanie v 26 rozvinutých krajinách v rozpätí od Rakúska cez Nový Zéland až po Singapúr prinieslo pre všetky kultúry podobné výsledky: v rozvinutých krajinách boli zosobášené osoby v porovnaní so slobodnými jednotlivcami oboch pohlaví zjavne vo výhode v kategórii smrtnosti. Údaje potvrdil aj britský výskum Ebrahima, et al. (1995) a významný medzinárodný výskum dopadu manželstva na zdravotný stav (Mastekaasa, 1994).

Epidemiologické štúdie v rámci špecifických ochorení majú často podobný trend. Podľa Národného centra zdravotníckej štatistiky incidencia vírusovej hepatitídy B stabilne narastala a v súčasnosti sa považuje za „významné ochorenie u verejnosti“ pre „všeobecne rozšírenú morbiditu, ekonomické dôsledky a nároky na zdroje zdravotníckej starostlivosti.“ Hepatitída B však nepostihuje všetkých Američanov v rovnakej miere. U slobodných, rozvedených sa pozoruje významne vyšší výskyt infekcie ako u zosobášených. Iba jedna zosobášená osoba zo 100 sa infikuje hepatitídou B. Medzi rozvedenými alebo odlúčenými sa pomer zvyšuje na 2.4 zo 100. Príčiny rozdielov v rozšírení infekcie sa hľadajú sčasti aj v odlišnom sexuálnom správaní týchto skupín (McQuillan, 1989). Viacero ďalších štúdií potvrdilo *súvislosť manželstva a lepšieho zdravotného stavu* (Anson, 1988; Schoenborn a Wilson, 1988; Adelman, 1990).

Prítomnosť manželského partnera sama osobe nie je spoľahlivým faktorom zaisťujúcim výhody pre zdravie. Veľmi významná je kvalita manželstva. Manželské problémy môžu redukovať alebo dokonca viesť k opačnému efektu ako je pôvodný priaznivý vplyv manželstva na zdravie. Kessler a Essex (1982) zistili, že intimita manželstva sa ukázala ako významný faktor. Chýbanie alebo nedostatok dôverylosti môže celkom neutralizovať vyššie spomínané rozdiely vo výskyte depresie medzi zosobášenými a slobodnými. Kvalita dôverného vzťahu, intimita v manželstve je kľúčovým činiteľom modifikujúcim zdravie manželov (Larson, 1985). Kiecolt-Glaser, et al. (1987) zistili, že nízka kvalita vzťahu v manželstve sa spája so zníženou kvalitou odpovede troch kategórií imunologických indexov.

Telesné zdravie a rozvod

Larson, et al. (1990) si položili nasledovnú otázku: “Ak má uspokojujúci manželský vzťah podporný vplyv na zdravie osôb a narušený vzťah potenciálne averzívny efekt, budú potom rozvod a separácia zdravšími alternatívami?” (s. 138) Výskumy však dokazujú, že *rozpad manželstva je jednou z najstresujúcejších životných udalostí* (Bloom, et al., 1978; Verbrugge, 1979) a *rozvod sa spája s vyšším výskytom telesných aj emočných porúch*. Podľa Larsona, et al. je manželský rozkol jedným z najsilnejších prediktorov zhodne pre telesné ochorenie a aj pre emočné poruchy (Somers, 1979; Bloom, et al., 1978).

Smith a Zick (1994) pozorovali významne vyššiu mortalitu (chorobnosť) u rozvedených manželiek v porovnaní s ex-manželmi. Išlo o výskum párov, ktoré sa rozviedli

---

⁶ V krajine so známym vysokým stupňom rozvodovosti a nízkou úrovňou sobášnosti nie sú tieto dáta veľmi optimistickou informáciou.

v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch (minulého storočia) a ktoré pred rozvodom splňali kategóriu dlhotrvajúceho manželstva, čo mohlo hrať rolu špecifického zranenia a ohrozenia u ex-manželiek.

Epidemiologické výskumy odhalili vyšší podiel infekčných chorôb a nádorových ochorení u osôb, ktoré prekonali rozvod (Ernster, et al., 1979; Lynch, 1977; Somers, 1979) a všeobecne väčšiu chorobnosť v porovnaní s osobami žijúcimi v manželstve (Kiecolt-Glaser, et al., 1988). Prierezová štúdia zameraná na výskum imunologických funkcií u odlúčených alebo rozvedených žien zistila, že imunitné funkcie žien, ktoré žili v separácii približne jeden rok boli v porovnaní s vydatými horšie (Kennedy, et al., 1988.) V porovnaní so ženami v manželstve sa *slobodné matky* stávajú dokonca *častejšie objektom fyzického násilia*, ktoré im spôsobujú ich vlastné pubescentné deti (Wells, 1987).

Výskumy teda naznačujú, že *z hľadiska udržania zdravia* pokiaľ je to možné, sa javí ako *rozumnejšie pokúsiť sa manželstvo zlepšiť* ako ho jednoducho rozviesť. Päť rokov trvajúci longitudinálny výskum viac ukázal, že viac ako 50% párov, ktoré prežívali vážny konflikt, a ktorým sa poskytla manželská terapia, si ešte aj po piatich rokoch manželstvo udržali. Z tých však, ktorí podstúpili individuálnu terapiu zotrvalo v manželstve len 30% (Cookerly, 1980). Rozsiahly výskum účinkov manželskej psychoterapie Gurmana, et al., (1986) odhalil, že ak primárnym konfliktom bol manželský konflikt, bolo manželské poradenstvo omnoho prospešnejšie ako individuálna terapia alebo vôbec žiadna terapia.

Zdravie detí žijúcich s osamelým rodičom zvyčajne tiež trpí. Deti narodené mimo manželstva mávajú častejšie nízku pôrodnú hmotnosť (Pickery, 1987), častejšie zomierajú ešte v prvom roku života (Bennett, et al., 1990), častejšie sa stávajú obeťou syndrómu náhlej smrti novorodencov (Nam, et al., 1989), a sú aj kratšie dojčené (Grossman, et al., 1990)⁷. U detí narodených mimo manželstva býva častejšie nákaza pohlavne prenosnými chorobami (Hill, et al., 1988; Rivlin, 1992). Podiel rozvodov u žien sa tiež významne spája s detskou mortalitou (Singh a Yu, 1996.) Úmrtie dieťaťa útleho veku sa úzko viaže s matkiným nemanželským statusom, napríklad aj vo Fínsku (Olsen, et al., 1995; Lester, 1995).

Dawson (1990) zistil, že skóre zraniteľnosti zdravia sa zvyšuje u detí žijúcich s nikdy nezosobášenými, rozvedenými alebo opätovne zosobášenými matkami o 20 až 40 percent v porovnaní s deťmi s úplných rodín (žijúcimi s oboma biologickými rodičmi). Riziko astmy je približne o 50% vyššie u detí z domácností s osamelo žijúcim rodičom ako u detí s oboma rodičmi. Deti z rozvedených rodín zvyčajne zomierajú skôr ako ich rovesníci, ktorí vyrastali v intaktných rodinách (Schwartz, et al., 1995), čo naznačuje, že dosah rozvodu je skutočne celoživotný.

Zneužívanie v domácnostiach s osamelo žijúcim rodičom

Deti žijúce s osamelým rodičom majú aj ďalšie fyzické problémy. Zistilo sa, že *podiel ťažkého a veľmi ťažkého násilia páchaného na deťoch je významne vyšší v domácnostiach s osamelo žijúcim rodičom* (Gelles, 1989). V porovnaní s výpoveďami matiek z rodín s obidvoma rodičmi potvrdili výpovede osamelých matiek vyšší výskyt veľmi ťažkého násilia páchaného na deťoch o 71 percent. Zvýšené riziko ťažkého zneužívania detí sa však potvrdilo iba v domácnostiach slobodných otcov s nižším finančným zaistením (menej ako 10,000 dolárov). Štúdia však potvrdila starú múdrosť, klinické pozorovania a údaje štatistík, ktoré poukazujú na *vysoké riziko zneužívania detí žijúcich s osamelým rodičom*. Osamotenosť a zdvojenie rodičovských rolí slobodného rodiča bez ohľadu na jeho ekonomickú situáciu môžu

⁷ Dojčenie sa spája s mnohými zdravotnými a ďalšími výhodami – ako je napríklad lepší intelektový vývin detí (Bauer, et al., 1991); nižší výskyt infekcií vnútorného ucha (Duncan, 1993).

viest' k stresu a eventuálne k násiliu a zneužívaniu. Margolin (1992) tiež dokumentoval, že milenci matky bežne zneužívajú jej deti.

Osamelé matky sa tiež častejšie stávajú obeťami fyzického zneužívania. McKibben, et al. (1989) odhalili, že ak milenec zneužíva dieťa slobodnej matky, zneužíva zároveň často aj matku. Popri zneužitých deťoch ošetrovaných v Boston City Hospital takmer u 60% matiek boli prítomné príznaky zneužívania. Tento vzájomný vzťah medzi zneužívaním dieťaťa a súčasným zneužívaním matky sa javí zvlášť silný v prípadoch slobodných matiek. Spomínaní autori zaznamenali oproti 16.7 percent obetí násilia v skupine zosobášených matiek až 68.0 percent prípadov obetí slobodných matiek, čo je riziko viac ako štvornásobné.⁸

Ďalšie výskumy priniesli ďalšie dôkazy o tom, že miera aj forma násilia je oveľa vyššia u spoločne žijúcich nezosobášených párov ako u manželských párov (Stets a Straus, 1988; Stets, 1991.) Zistenie, že incest sa častejšie vyskytuje v prípadoch osamelo žijúcich, rozvedených alebo nevlastných rodičov nie je potom vôbec prekvapujúce (Finkelthor, et al.; Erickson, 1993).

Podľa Paula C. Vitza (1998) obhajcovia právnej liberalizácie rozvodov často vychádzajú vo svojej argumentácii z toho, že rozvod slúži na ochranu ženy tým, že jej pomáha uniknúť pred zneužívaním páchaným vlastným manželom. Niekedy je to skutočne pravda. Nemožno však vyvodzovať, že by mohutný nárast rozvodov bol v tomto ohľade nejako zvlášť v prospech žien: rozvedené ženy sú častejšie ako vydaté ženy obeťami fyzického zneužívania, a to osobitne tehotné rozvedené alebo separované ženy (Berenson, et al., 1991). Dospelé ženy, ktoré vyrástli v rozvrátených rodinách sú zneužívané častejšie aj pohlavne (Mullen, et al., 1993.) Rozvedené ženy aj muži sa tiež častejšie stávajú obeťami vrážd (Bloom, et al., 1978, s. 874).

Zneužívanie a nevlastní rodičia

Gibbons (1993) vo svojom článku sumarizuje výskum vzájomných vzťahov medzi nevlastnými rodičmi a deťmi, ktorý uskutočnili Martin Daly a Margo Wilsonová. Vychádzal z kanadských údajov získaných v priebehu dvoch dekád. V porovnaní s deťmi rodných rodičov boli deti mladšie ako 2-ročné 60 až 70 krát častejšie usmrtené svojimi nevlastnými rodičmi! (Výskum zahrnul iba deti žijúce v domácnosti s dvomi rodičmi.) Pomer vrážd so stúpajúcim vekom detí klesal, avšak nevlastné deti boli bez ohľadu na vek častejšie zavraždené ako rodné deti. (Daly a Wilson, 1996)

Určítym odľahčením tohto javu je údaj o vyššom výskyte vrážd v skupine nevlastných rodičov v porovnaní s biologickými rodičmi (Heide, 1993). Malkin a Lamb (1994) a Pruett, et al. (1995) tiež prinášajú dôkazy o vyššom výskyte týraní detí, ktoré žijú s nevlastnými rodičmi alebo inými opatrovatel'mi. Zdá sa, že Popoluška bola viac ako len rozprávka.

Uvedené výskumné dáta predstavujú priemer a samozrejme, existuje mnoho zodpovedných a láskavých nevlastných rodičov. Možno predpokladať, že dobrí nevlastní rodičia sa v mnohom líšia od typického nevlastného rodiča zo štatistického hľadiska. Otcovskú (alebo materskú) rolu nevlastného rodiča si často volia uvedomele a záväzne; ponúkajú formálnu adopciu nevlastných detí a sú silne nábožensky alebo morálne motivovaní. Zodpovedajúce výskumy dobrých – blahodárne pôsobiacich – nevlastných rodičov chýbajú.

---

⁸ V rámci kontrolnej skupiny autori sledovali možné prípady násilia a zneužívania v skupine matiek, ktoré požiadali o zdravotnú starostlivosť dieťaťa z iných príčin. Príznaky násilia pozorovali iba u osamelých matiek, avšak nijaké znaky násilia nezaznamenali u vydatých matiek zo skupiny.

Duševné zdravie a manželstvo

Výskumy poskytujú tiež významné dôkazy o tom, že *manželstvo a rodina s dvomi rodičmi* majú *priaznivý vplyv* aj z *psychologického hľadiska*. Ellison (1990) a Broman (1988) uvádzajú, že zosobášení muži a ženy čiernej pleti udávali zhodne vyššiu spokojnosť so životom ako rozvedení alebo odlúčení. Manželstvo zlepšuje sebahodnotenie rovnako u manželov aj manželiek (McDonald, 1987). Ženský tím výskumníčiek (Ward, et al., 1989) prehľadne analyzoval všetky publikované práce, ktoré sledovali medzipohlavné rozdiely v oblasti životnej pohody – well-being. Vo svojej meta-analýze zistili zhodne u mužov aj u žien, že manželský status sa spája s priaznivým well-being. V porovnaní s manželmi sa pozitívne výsledky ukázali významnejšie v skupine manželiek. Vážny nedostatok vo well-being naopak zažívali zhodne obe pohlavia slobodných.

Spokojnosť v manželstve sa tiež ukázala ako silnejší *prediktor duševného zdravia* v porovnaní s faktormi veku, rasy, vzdelania a finančného príjmu. U osôb, ktoré neboli spokojné so svojim manželstvom bolo dokonca duševné zdravie dokonca horšie ako u slobodných (Gove, et al., 1983). Kiecolt-Glaser, et al., (1987) podobne zistili, že nešťastné manželstvá boli silnejšími prediktormi nežiadúceho (dis)stresu a prežívanej osamotenosti ako vzdelanie, socio-ekonomický status a počet prežitých negatívnych životných udalostí.

Výchova dieťaťa sama o sebe vyžaduje zvládnutie vážnej záťaže. Spoločný výskum Štátnej univerzity Severnej Karolíny a univerzity Johna Hopkinsa (Thompson a Ensminger, 1989) sledoval duševné zdravie u viac ako 800 žien z černošskej oblasti blízkeho okolia Chicaga, ktoré vychovávali deti. Perzistentný *status slobodného rodiča zvyšuje riziko subjektívne prežívaného distresu*, ktorý sa ďalej úmerne zvyšuje dĺžkou osamelosti a ďalšími faktormi (ekonomický status, vzdelanie, ďalšie ťažkosti). Zostať slobodným rodičom znamená vzdať sa mnohých osobných potrieb vrátane potreby intimity, priateľstva ako aj potreby potvrdenia vlastnej identity.

Ďalšie dôkazy o zvýšenom distrese u rozvedených matiek v porovnaní s nerozvedenými priniesla aj štúdia Simona (1992). Zistilo sa tiež, že matky, ktoré žili spolu s manželom, prežívali smútok menej často ako osamelé matky a že manželstvo je výhodné z hľadiska duševnej pohody matiek. Stres matiek sa znižuje, ak žijú spolu s ďalšou dospelou (bližšie nešpecifikovanou) osobou, inou akou manžel, alebo sa častejšie zúčastňujú náboženských obradov. Všeobecne sa však potvrdili vážne obavy z psychologických nárokov rozvodu alebo ilegality (nevery).

Rozvod a suicídiá

Vzájomné korelácie medzi rozvodom a suicídiami sa uznávajú už dlhšiu dobu. Lester (1988) širšie skúmal kultúrne modely s cieľom vysvetliť pomery suicídií v USA. Zistil, že sa užšie viažu k množstvu migrácie vnútri štátu a k percentu rozvodov. Nezdalo sa pri tom, že by rozvodovosť odrážala mieru územnej nezamestnanosti alebo príjmov jej obyvateľstva. Potvrdili sa tiež výsledky predchádzajúcich prác, ktoré ukázali, že pomer suicídií je nižší v oblastiach s vysokým percentom obyvateľstva, ktorí pravidelne navštevujú kostol alebo bohoslužby. Yang (1992) tiež našiel u Američanov súvislosť medzi suicídiami a rozvodmi.

Burnley (1995) zaznamenal prekvapivo vysoký podiel suicídií u Austráľčanov do veku 40 rokov, ktorí buď neboli nikdy zosobášení alebo boli rozvedení. Podľa neho aj v súčasnosti, keď sa už kohabitácia nepovažuje za nič výnimočné, manželský stav jasne chráni oboch manželov pred suicídiom. Podobný trend ukázala štúdia z Nórska, kde bolo suicídium donedávna zriedkavým javom (podľa niektorých dokonca sama nórska kultúra predchádzala

alebo odrádzala od suicídií). *S rozšírením rozvodovosti sa stalo aj tu suicídium bežnejším javom.* Podľa známeho amerického odborníka na suicídiá, sociológa Stacka (1989), posledné trendy v Nórsku ukazujú, že rozvodovosť sa za posledné desaťročia takmer stornásobila – z 0.65 z 1000 manželstiev z roku 1951 na 1.62 v roku 1980. Nárast rozvodovosti o 1 percento sa viaže k 0.46 rastu suicídií. Pritom sa nepotvrdil vzťah medzi nezamestnanosťou a počtom suicídií. Vzťah k zamestnávateľovi alebo firme zjavne nemá taký význam ako väzba k manželskému partnerovi na život a na smrť. Výsledky jasne ilustrovali, ako dôležité sú stabilné inštitúcie manželstva a rodiny v prevencii suicídií. Romelsjo, et al., (1992) tiež informuje o vzájomnom vzťahu rozvodov a suicídií.

Stack (1990) a Gallagher a Sheehy (1994) opísali podobný vzťah vo výskyte suicídií v súvislosti s rozvodmi v Dánsku; podobné dáta sa zaznamenali v Španielsku zvlášť pre skupinu rozvedených mužov, pričom pomer suicídií bol najnižší v skupine vydatých žien (Asencio, et al., 1988). Rozvodovosť v Škótsku sa jasne viaže k suicídiám (Kreitman a Casey, 1988).

V štúdií sponzorovanej Univerzitou v Missouri, ktorá skúmala emočný a fyzický stav 1,543 dospelých Američanov, sa zistilo, že zosobášení skórovali vyššie v položkách "pozitívny afekt" (t.j. v živote sa cítili príjemne, dobre, šťastne, radostne, „horúco“). Slobodní naopak trpeli vyššou hladinou úzkosti, napätia, obáv a depresie, teda vyššou hladinou "dysfórie" (hostility, depresie, anxiety) (Vitz, 1998).

Citovaná literatúra

- Abraham, J.H. (1989). The divorce revolution revisited: A counter-revolutionary critique. *Northern Illinois University Law Review*, 9, 263-295. - Adelman, P.K. (1990). A causal analysis of employment and health in midlife women. *Women and Health*, 16, 5-17. - Asencio, A.P., et al. (1988). Epidemiology of suicide in Valencia. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 23, 57-59. - Axinn, W.B. and Thornton, A. (1992). The relationship between cohabitation and divorce: Selectivity or causal influence? *Demography*, 29 357-374. - Aunson, O. (1981). Living arrangements and women's health. *Social Science and Medicine*, 16, 201-208. - Bauer, G., Ewald, L.S., Hoffman, J., and Dubanoski, R. (1991). Breast feeding and cognitive development of three-year-old children. *Psychological Reports*, 68, 1218. - Bennett, N.G., et al. (1987, Oct.) Commitment and the modern union: Assessing the link between premarital cohabitation and subsequent marital stability. *NBER Working Paper Series*, No. 2461: 1-26. - Berenson, A.B., et al., (1991). Drug abuse and other risk factors for physical abuse in pregnancy among white non-hispanic, black and hispanic women. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 164, 1491-1499. - Bloom, B.R., Asher, S.J. and White, S.W. (1978). Marital disruption as a stressor: A review and analysis. *Psychological Bulletin*, 85, 867-894. - Booth, A. and Johnson, D. (1988). Premarital cohabitation and marital success. *Journal of Family Issues*, 9, 255-272. - Broman, C.L. (1988). Satisfaction among blacks: The significance of marriage and parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 45-51. - Bumpass, L.L. and Sweet, J.L. (1989, June). National estimates of cohabitation: Cohort levels and union stability. NSPH Working Paper, No. 2: revised revision of paper presented at the 1988 meeting of the Population Association of America, Center for Demography and Ecology, University of Wisconsin. - Burnley, I.H. (1995). Socioeconomic and spatial differentials in mortality and means of committing suicide in New South Wales, Australia, 1985-1991. *Social Science and Medicine*, 41, 687-698. - Catton, W.R., Jr. (1988). Family "divorce heritage" and its intergenerational transmission: Toward a system level perspective. *Sociological Perspectives*, 31, 398-419. - Christensen, B.J. (1989b). No promises: Cohabitation in America. *The Family in America*, 3, No. 12, 1-8. - Christensen, B.J. (ed.) (1990). *The Retreat from Marriage*, Lanham, MD: University Press of America. - Cohen, Y., Tyrell, A. (1986). Escape from poverty: Determinants of intergenerational mobility of sons and daughters of the poor. *Social Science Quarterly*, 67, 803-813. - Cookerly, J.R. (1980). Does marital therapy do any lasting good? *Journal of Marital and Family Therapy*, 6, 393-398. - Cooney, T.M. and Uhlenberg, P. (1991). Support from parents over the life course: The adult child's perspective. *Social Forces*, 71, 63-83. - Daly, M. and Wilson, M.I. (1996). Violence against stepchildren. *Current Directions in Psychological Science*, 5, 3, 77-81. - Dawson, D.A. (1990, May). Family structure and children's health and well-being: Data from the 1988 National Health Interview Survey on Child Health. Paper Presented at the annual meeting of the Population Association of America. Toronto. - De Parle, J. (March 2, 1991). Child poverty twice as likely after family split, study says. *New York Times*, 8L. - De Parle, J. (July 14, 1993). Big rise in births outside of wedlock: census reports 60 percent increase in last decade. *New York Times*, A-1, A-14. - Duncan, B. et al. (1993). Exclusive breast-feeding for at least 4 months protects against otitis media. *Pediatrics*, 91, 867-

872. - Duncan, G.J., Brooks-Gunn, J. and Klebanov, P.K. (1994). Economic deprivation and early childhood development. *Child Development*, 65, 296-318. - Ebrahim, S. et al. (1995). Marital status, change in marital status, and mortality in middle-aged British men. *American Journal of Epidemiology*, 142, 834-842. - Ellison, C.G. (1990). Family ties, friendships, and subjective well-being among black Americans. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 298-310. - Erickson, M.T. (1993). Rethinking Oedipus: An evolutionary perspective of incest avoidance. *American Journal of Psychiatry*, 150, 411-416. - Ernster, V.L., Sacks, S.T., Selvin, S. and Petrakis, N.L. (1979). Cancer evidence by marital status: U.S. third national cancer survey. *Journal of the National Cancer Institute*, 63, 585-587. - Finkelthor, D. et al., (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics and risk factors. *Child Abuse and Neglect*, 14, 19-28. - Forste, R. and Tanfer, K. (1996). Sexual exclusivity about dating, cohabiting, and married women. *Journal of Marriage and Family*, 58, 33-47. - Gallagher, A.G. and Sheehy, N.P. (1994). Suicide in rural communities. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 4, 145-155. - Garvin, V., Kalter, N. and Hansell, J. (1993). Divorced women: Individual differences in stressors, mediating factors, and adjustment outcome. *American Journal of Orthopsychiatry*, 63, 232-240. - Gelles, R.J. (1989). Child abuse and violence in single-parent families: Parent absence and economic deprivation, *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, 492-501. - Gfellner, B.M. (1994). A matched group of comparison of drug use & problem behavior among Canadian Indian & white adolescents. *J. of Early Adolescence*, 14, 24-48. - Gibbons, A. (1993). Really wicked stepparents. *Science*, 261, 987. - Glenn, N.D. and Kramer, K.B. (1987). The marriages and divorces of the children of divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 811-825. - Gove, W.R, Hughes, M. and Style, C.B. (1983). Does marriage have positive effects on the psychological well-being of the individual? *Journal of Health and Social Behavior*, 24, 123-126. - Grossman, L.K. et al. (1990). The infant feeding decision in low and upper income women. *Clinical Pediatrics*, 29, 30-37. - Gurman, A.S., Kniskern, D.P and Pinsof, W.M. (1986). Research on the process and outcome of marital and family therapy. In S.L. Garfield and A.E. Bergin (eds.) *Handbook of Psychotherapy and Behavior Change: An Empirical Analysis (3rd ed.)*. New York: Wiley, 565-624. - Hall, D.R. (1996). Marriage as a pure relationship: Exploring the link between premarital cohabitation and divorce in Canada. *J. of Comparative Family Studies*, 27, 1-12. - Heide, K.M. (1993). Parents who get killed and the children who kill them. *Journal of Interpersonal Violence*, 8, 531-544. - Hill, L.V.H. et al. (1988, Jan-Mar.). Prevalence of lower genital tract infections in pregnancy. *Sexually Transmitted Diseases*, 15, 5-10. - Hobart, C.W. and Grigel, F (1992). Cohabitation among Canadian students at the end of the eighties. *Journal of Comparative Family Studies*, 23, 311-336. - House, J.S., Landis, K.R., and Umberson, D. (1988). Social relationships and health. *Science*, 241, 540-545. - Hu, Y.-H. (1988). Family roles and female mortality: Differentials across cultures: An inquiry of cultural adaptation in industrialization. *International Journal of Sociology of the Family*, 18, 57-78. - Hu, Y.-H., and Goldman, N. (1990). Mortality differentials by marital status: An international comparison. *Demography*, 27, 233-250. - Huffman, T. et al. (1994). Gender differences and factors related to the disposition toward cohabitation. *Family Therapy*, 21, 171-184. - Joung, I.M.A. et al. (1995). Health behaviors explain part of the differences in self-reported health associated with partner/marital status in the Netherlands. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 49, 482-488. - Kennedy, S. et al. (1988). Immunological consequences of acute and chronic stresses: Mediating role of interpersonal relationships. *British Journal of Medical Psychology*, 61, 77-85. - Kessler, R.C. and Essex, M. (1982). Marital status and depression: The importance of coping resources. *Social Forces*, 61, 484-507. - Kiecolt-Glaser, J.K., Glaser, R., Dyer, C., Shuttlesworth, E., Ogrocki, P., and Speichecker, C.E. (1987). Chronic stress and immunity in family caregivers of Alzheimer's disease victims. *Psychosomatic Medicine*, 4, 523-535. - Kiecolt-Glaser, J.K., et al. (1988). Marital discord and immunity in males. *Psychosomatic Medicine*, 49, 213-229. - Kisker, E.E. and Goldman, N. (1987). Perils of single life and benefits of marriage. *Social Biology*, 39, 135-151. - Kreitman, N., and Casey, P. (1988). Repetition of parasuicide: An epidemiological and clinical study. *British Journal of Psychiatry*, 153, 792-800. - Larson, D.B. (1985). Religious involvement. In G. Rekers (ed.) *Family Building*. Ventura, CA: Regal Books, 121-147. - Larson, D.B., Larson, S.S. and Gartner, J. (1990). Families, relationships and health. In D. Wedding (Ed.) *Behavior and Medicine*. St. Louis: Mosby-Yearbook. 135-147. - Leary, W.E. (1996). Rate of sexual diseases in US is highest in developed world. *New York Times*, Nov. 20, D-20. - Lester, D. (1988). A regional analysis of suicide and homicide rates in the U.S.A.: A search for broad cultural patterns. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 23, 202-205. - Lester, D. (1995). Infant mortality in Caucasians and African Americans. *Psychological Reports*. 77, 962. - Lewis, M.R., Myers, A.F. (1989). The growth and development status of homeless children entering shelters in Boston. *Public Health Reports*. May/June 2001-247-250.1 - Lillard, L.A. and Waite, L.J. (1995). "Til death do us part": Marital disruption and mortality. *Journal of Sociology*, 100, 1131-1156. - Litwak, E. et al. (1989). Organizational theory, social supports and mortality rates: A theoretical convergence. *American Sociological Review*, 54, 49-66. - Lynch, J. (1979). *The Broken Heart*. New York: Basic Books. - MacDonald, N.E. (1987). Marital status and age as related to masculine and feminine personality dimensions and self-esteem. *J. of Social Psychology*, 127, 289-298. -

Malkin, C.M. and Lamb, M.E. (1994). Child maltreatment: A test of sociobiological theory. *Journal of Comparative Family Studies*, 25, 121-130. - Margolin, L. (1992). Child abuse by mother's boyfriends: Why the overrepresentation? *Child Abuse and Neglect*, 16, 541-552. - Mastekaasa, A. (1994). Marital status, distress and well-being: An international comparison. *Journal of Comparative Family Studies*, 25, 189-204. - Mazur, E. (1993). Developmental differences in children's understanding of marriage, divorce and remarriage. *J. of Applied Developmental Psychology*, 14, 191-212. - McChesney, K.T. (1995 Sept.). A review of the empirical literature on contemporary urban homeless families. *Social Services Review*, 428-434. - McKibben, L., De Vos, E., and Newberger, E.H. (1989). Victimization of mothers of abused children: A controlled study. *Pediatrics*, 84, 531-535. - McLeod, J.D. and Shanahan, M.J. (1993). Poverty, parenting and children's mental health. *American Sociological Review*, 58, 351-366. - McQuillan, G.M. (1989). Scroepidemiology of hepatitis B virus infection in the United States: 1976-1980. *American Journal of Medicine*, 87, Supplement 3A-105. - Mullen, P.E. et al. (1993). Child sexual abuse and mental health in adult life. *British Journal of Psychiatry*, 63, 721-732. - Nam, C.B., Eberstein, I.W. and Deeb, L.C. (1989). Sudden infant death syndrome as a socially determined cause of death. *Social Biology*, 36, 1-6. - Olsen, P. et al. (1995) Epidemiology of preterm delivery in two birth cohorts with an interval of 20 years. *American Journal of Epidemiology*, 142, 1184-1193. - Pearlin, L.I. and Johnson, J.S. (1977). Marital status, life strains and depression. *American Sociological Review*, 42, 707-715. - Pruett, C.L. et al. (1993). Social support received by children in stepmother, stepfather and intact families. *The Journal of Divorce and Remarriage*, 19,165-179. - Rivlin, M.E. (1992, Feb.). *Chlamydia in pregnancy: Who should be tested? Medical Aspects of Human Sexuality*, 26, 26-31. - Romelsjo,A. et al. (1992). Protective factors and social risk factors for hospitalization and mortality among young men. *American Journal of Epidemiology*, 135, 649-658. - Rosengren, A., Wedel, H., and Wilhelmsen, L. (1989). Marital status and mortality in middle-aged Swedish men. *American Journal of Epidemiology*, 129, 54-63. - Saluter, A.F. (1992). Marital status and living arrangements. March 1992, U.S. Bureau of the Census, *Current Population Reports*. Populatin Characteristics, Series P20-468, December 1992. - Schoenborn, C.A., and Wilson, B. (1988, Nov.). Are married people healthier? Health characteristics of married and unmarried U.S. men and women. Paper presented at the American Public Health Association, Boston, MA. - Schwartz, J.E. et al. (1995). Sociodemographic and psychosocial factors in childhood as predictors of adult mortality. *American Journal of Public Health*, 85, 1237-1245. - Simon, R.W. (1992). Parental role strains, salience of parental identity, and gender differences in psychological distress. *Health and Social Behavior*, 33, 25-35. - Singh, G.K. and Yu, S.m. (1996). U.S. childhood mortality, 1950 through 1993: Trends and socioeconomic differentials. *American Journal of Public Health*, 86, 505-512. - Smith, K.R. and Zick, C.D. (1994). Linked lives, dependent demise? Survival analysis of husbands and wives. *Demography*, 31, 81-92. - Somers, A.R. (1979). Marital status, health and the use of health services. *Journal of the American Medical Association*, 242, 1818-1822. - Southworth, S. and Schwarz, V.C. (1987). Post-divorce contact, relationship with father, and heterosexual trust in female college students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 379-381. - Stack, S. (1989). The impact of divorce on suicide in Norway, 1951-1980. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 229-238. - Stack, S. (1990). The effects of divorce on suicide in Denmark, 1961-1980. *The Sociological Quarterly*, 31, 361-368. - Stets, J.E. and Straus, M.A. (1988, August). Marriage license as a hitting license: A comparison of assaults in dating, cohabiting and married couples. Paper presented at the American Sociological Association meeting, Atlanta, GA. - Stets, J.E. (1991), Cohabiting and marital aggression: The role of social isolation. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 669-680. - Stets, J.E. (1993). The link between past and present intimate relationships. *Journal of Family Issues*, 14, 236-260. - Stroup, A.L. and Pollock, G.E. (1994). Economic consequences of marital dissolution. *Journal of Divorce and Remarriage*, 22, 37-54. - Thoits, PA. (1987). Gender & marital status differences in control & distress: Common stress vs. unique stress explanations. *J. of Health and Social Behavior*, 28, 7- 22. - Thompson, M.S. and Emsminger, M.E. (1989). Psychological well being among mothers with school age children: Evolving family structure. *Social Forces*, 67, 715-730. - Umberson, D. (1987). Family status and health behavior: Social control as a dimension of social integration. *Journal of Health and Social Behavior*, 28, 309-316. - Verbrugge, L.M. (1979). Marital status and health. *Journal of Marriage and the Family*, 41, 267-285. - Warren, L.W. and Tomlinson-Keasey, C. (1987). The context of suicide. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 41-48. - Watson, R . E. L. and DeMeo, P. W. (1987). Premarital cohabitation vs. traditional courtship and subsequent marital adjustment: A replication and follow-up. *Family Relations*, 36, 193-197. - Webster, P.S., Orbuch, T.L. and House, J.S. (1995). Effects of childhood family background on adult marital quality and perceived stability. *American Journal of Sociology*, 101, 404-432. - Weitzman, L.J. (1985). *The Divorce Revolution: The Unexpected Social and Economic Consequences for Womand and Children*. New York: Free Press. - Wells, M.G. (1987). Adolescent violence against parents: An assessment. *Family Therapy*, 14, 125-133. - White, L. (1992). The effects of parental divorce and remarriage on parental support for adult children. *Journal of Family Issues*, 13, 234-250. - Wolf, S. and Bruhn, J.G. (1993). *The Power of the Clan: The Influence of Human Relationships on Heart Disease*. New Brunswick, N.J.: Transaction. - Wood, W., Rhodes, N., Whelan,

N. (1959). Sex differences in positive well-being: A consideration of emotional style and marital status. *Psychological Bulletin*, 106, 249-264. - Wu, Z. and Penning, M.J. (1997). Marital instability after midlife. *Journal of Family Issues*, 18, 459-478. - Yang, B. (1992). The economy and suicide: A time-series study of the USA. *American Journal of Economics and Sociology*, 51, 87-99.

Osobnosť autorky: Doc. PhDr. Mária Glasová, PhD. je pracovníčkou katedry psychológie a patopsychológie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Popri práci vysokoškolského pedagóga sa venuje detskej klinickej psychológii a psychoterapii detí a rodiny a psychológii vzťahov.

Spomienka na dve veľké osobnosti, ktoré verili v poslanie rodiny

Phdr. Zdeněk Matějček
(1922-2004)

„Nestor českej detskej psychológie, poradca niekoľkých generácií rodičov a chápaný priateľ detí.“ Takto Dr. Matějčeka charakterizuje Iva Peřinová (KT č. 46/2004).

My tu na Slovensku poznáme Dr. Matějčeka ako nesmierne plodného autora kníh o výchove detí: Co, kdy a jak ve výchově dětí; Rodiče a děti; Po dobrém nebo po zlém? Vývojové poruchy čtení a i. V posledných rokoch života dokončil knihu Rodičům na nejhezčí cestu.

Poznáme ho aj ako odvážneho bojovníka proti odcudzenej kolektívnej štátnej výchove detí. Spolu s Jozefom Langmeierom a ďalšími spolupracovníkmi natočil dokument Děti bez lásky (1963). Dokument v Benátkach na filmovej súťaži získal tri ocenenia a doma bol zakázaný. V spoluautorstve s J. Langmeierom napísal knihu Psychická deprivace. Kniha mala mimoriadny ohlas a vyšla dokonca aj v Sovietskom zväze a v ďalších krajinách.

Pán doktor Matějček celý život pracoval pre to, aby deti – nechcené deti, deti alkoholikov, deti s ľahkou mozgovou dysfunkciou, deti bez lásky rodičov – mohli nájsť domov, kde by mali „svojich ľudí“. Dr. Matějček bol pri založení prvej československej SOS dedinky.

Svojou viac ako 50 ročnou systematickou prácou vytvoril ucelenú školu detskej psychológie.

Sme presvedčení, že dlhodobé úsilie odborníkov aj mimovládnych organizácií na Slovensku, zamerané na premenu detských domovov na zariadenia rodinného typu je teoreticky aj skúsenostne, výskumne aj metodicky založené na diele pána doktora Zdeňka Matějčeka.

MUDr. Anton Neuwirth
(1921 – 2004)

MUDr. Anton Neuwirth, vynikajúci lekár, odborník v oblasti biochémie, vysokoškolský pedagóg. Pre vernosť viere a hodnote slobody a ľudskej dôstojnosti odsúdený na 12 rokov väzenia za „špionáž pre Vatikán“ a väznený 7 rokov (1953 – 1960). Politik veľkého rozhľadu a hlbokkej viery v ľudí a v kresťansko-demokratické ideály v politike. Človek pozitívnych cieľov a umenia odpúšťať krivdy – za vojny, vo väzení i na slobode. Láskavý manžel a otec 4 detí.

Mysliteľ a diplomat, presvedčený Európan. Svojou životnou skúsenosťou národnostnej a náboženskej plurality v rodine, prežívanej vo vzájomnej úcte a dobroprajnosti, predišiel európsky i ekumenický ideál „jednoty v rôznosti“. V rokoch 1994 – 1998 bol veľvyslancom SR pri Svätej stolici v Ríme.

Svoje životné krédo, ktoré dozrelo vo väzení, v konštruktívnej občianskej opozícii proti komunizmu a v budovaní slobodného Slovenska po roku 1989, vložil do knihy Liečiť zlo láskou (Bratislava, Kalligram, rok 2001).

Láska k pravde a úcta k životu a inštitúcii rodiny ho viedla k aktívnej publikačnej činnosti, k účasti na konferenciách a rôznych verejných podujatiach a k podpore práce bioetickej komisie Konferencie biskupov Slovenska.

Sme vd'ачní, že sme mali tú česť pána Dr. Neuwirtha považovať za člena nášho občianskeho združenia.

INFORMÁCIE Z DOMOVA

1: Tretí európsky deň rodičov a škôl

Slovenská rada rodičovských združení v spolupráci s Európskou asociáciou rodičov už po treť raz pozýva rodičov a školy k intenzívnejšiemu prežívaniu svojho partnerstva. Tohtoročný Tretí európsky deň rodičov a škôl, na národnej úrovni slávený 26. októbra v Nitre, vyzdvihol tieto ciele:

- Podporovať zapojenie rodičov do vzdelávacieho procesu ich detí
- Vytvárať nové partnerské vzťahy medzi školou a rodičmi
- Poukázať na dôležitosť výchovy k umeniu, etickému a estetickému cíteniu
- Otvoriť školu rodičom
- Prezentovať prácu žiakov a pedagógov

Kontakt: Slovenská rada rodičovských združení, e-mail: torokova@srrz.sk

2: Ustanovujúce zhromaždenie Slovenskej siete proti chudobe

V rámci Národného plánu sociálnej inklúzie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny a v snahe zapojiť sa do Európskej siete boja proti chudobe, 10. novembra sa konalo ustanovujúce zhromaždenie Slovenskej siete proti chudobe. Cieľom Siete je združovať na základe dobrovoľnosti organizácie a združenia, ktoré pôsobia na území SR a ich poslaním je zlepšovať postavenie jednotlivcov a spoločností ohrozených a postihnutých chudobou a sociálnym vyčlenením, posilňovať ich samostatnosť a uplatňovanie ich práv.

Slovenská sieť proti chudobe vychádza z ľudsko-právneho prístupu k chudobe, ktorý sa opiera o Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, o Európsku chartu ľudských práv a Ústavu SR. O členstvo v Sieti prejavilo záujem 58 organizácií a inštitúcií

Kontakt: kmr@kmr.sk; ttech@stonline.sk

3: „Návod na použitie školy“ od občianskeho združenia Šťastné deti

Občianske združenie Šťastné deti vydalo brožúru o právach a povinnostiach rodičov (aké sú a aké by mali byť), ktorá chce podnietiť rodičov, aby sa stali aktívnymi partnermi školy. V brožúre sa o.i. hovorí: „Naším cieľom je poskytnúť Vám informácie, ktoré by ste mohli uplatniť vo Vašej škole tak, aby ste spokojne mohli povedať, že zlepšujete Vašu školu, lebo Vám na nej záleží. Pretože sa cítite zodpovední za to, kde a ako sa učia Vaše deti.“

Kontakt: www.stastnedeti.sk; www.education.gov.sk; www.reformaskolstva.sk
tel./fax: 048/4172045

4: Výzva Za rodinu

Hnutie kresťanských rodín na Slovensku (HKR) naliehavo vníma potrebu zintenzívniť duchovné aktivity na podporu obnovy rodiny v jednote s biskupmi a v duchu ich pastierskeho listu O Cirkvi a jej apoštoláte.

HKR ako dobrovoľné laické hnutie ponúka malé spoločenstvá rodín a formatívne duchovné programy OHNE (FIRES), ako aj ďalšie pro-rodinné aktivity.

Pozýva rodiny aj jednotlivé spoločenstvá rodín k spoločnej modlitbe za obnovu rodiny. HKR odporúča zjednotiť sa v spoločnej modlitbe vždy vo štvrtok o 21. hod., prípadne v iný zvolený čas.

Kontakt: hkr@pobox.sk

5: Fórum pedagogiky

S trojročnou periodicitou sa koná na Slovensku Fórum pedagogiky. V tomto roku sa konalo v Bratislave v októbri (12.-15. X.), organizátor Metodické centrum na Tomašikovej ulici č. 4 v Bratislave.

Bohatý program FP pozostával z konferencie s medzinárodnou účasťou, z workshopov, výstavy tvorivosti jednotlivých škôl a školských zariadení z celého Slovenska, z kultúrnych vystúpení školskej mládeže a z odovzdávania ocenení, ktoré zviditeľnili plody pedagogickej práce a usilovnosť a tvorivosť detí a mládeže.

Konferencia prostredníctvom vystúpení jedného španielskeho a 19 popredných slovenských odborníkov zo sveta pedagogiky a zborníka predstavila nové prúdy vo výchove a vzdelávaní. Okrem multikultúrneho európskeho kontextu bol dôraz kladený na morálny, prosociálny rozmer výchovy v školskej reforme.

Workshopy a výstavy tvorivosti mládeže a škôl, mimoškolských zariadení a činnosti samosprávnych orgánov v oblasti výchovy a vzdelávania a mimovládnych organizácií, činných v tejto oblasti, predstavili pestré bohatstvo nápadov a dobrovoľníckej práce. Radostná a priateľská atmosféra v obrovskej sále PKO a v príľahlých priestoroch bola ozaj ako u pracovných včeličiek v úle. Preniesla sa aj do spontánneho prejavu mladých umelcov a umelkýň i do „live“ výkonov pri výrobe najrôznejších produktov šikovných rúk pred očami zvedavých divákov.

Pri oceňovaní nechýbali slzy dojatia, hlavne u zaslúžilých pracovníčok a pracovníkov sveta pedagogiky, a radosť, radosť...“Bez detí a zvonenia si neviem predstaviť život“, zdôveruje sa jedna obdarovaná. A 90 ročný obdarovaný pedagóg z Považia zvonivým hlasom sa hrdí, že založil školu, ktorá stále funguje a ešte ako!

Do všeobecnej radosti boli zahrnutí aj tí, ktorí týždeň a týždeň rozmýšľali, organizovali a pracovali, aby urobili učiteľkám a učiteľom, žiačkam a žiakom ozajstný sviatok: prezident Fóra pedagogiky PhDr. Milan Zeman, riaditeľ Metodického centra na Tomašikovej ulici 4 a jeho ľudia a pán minister školstva Martin Fronc.

Prameň a kontakt: www.mctba.sk; e-mail: info@mctba.sk

6: Konferencia o účasti žien vo vede

Z príležitosti 40. výročia založenia Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied usporiadal Sociologický ústav SAV, Slovenská technická univerzita, Centrum rodových štúdií pri FiF Univerzity Komenského a Jean Monet Chair pri Univerzite Komenského 19. októbra pracovný seminár s názvom: Ženy vo vede – alebo deravé potrubie?

Na seminári bola prezentovaná štúdia skupiny expertov EÚ, tzv. ENWISE report o postavení žien vo vede v nových členských a asociovaných krajinách EU. Okrem toho odznali príspevky slovenských odborníčok k problematike rodových aspektov vo vede a o výsledkoch výskumov o ženách vo vede na Slovensku.

Kontakt: magdalena.piscova@savba.sk

7. Koncert na podporu náhradných rodín

Desiatky rómskych i nerómskych hudobníkov, tanečníkov a spevákov a iných účinkujúcich sa rozhodlo prezentovať svoje umenie na podujatí, ktoré v sobotu 20. novembra pripravuje v Banskej Bystrici združenie Šachovnica. Podujatie sa koná v Robotníckom dome o 14. hod. popoludní. Jeho cieľom je podporiť úsilie dobrovoľníkov i odborníkov, aby čo najviac detí vedelo, čo to znamená mať mamku a ocka.

Prameň: Združenie pre sociálnu reformu, e-mail: hansutovci@stonline.sk

INFORMÁCIE ZO ZAHRANIČIA

1. Buttiglione chce brániť slobodu svedomia

Taliansky politik Rocco Buttiglione, ktorý stiahol svoju kandidatúru na funkciu eurokomisára pre spravodlivosť a bezpečnosť, zakladá Európske hnutie na obranu slobody svedomia. Podľa talianskeho denníka *Avvenire* Buttiglione pri tlačovej konferencii oznámil, že začína nové hnutie za upevnenie Všeobecnej deklarácie ľudských práv a Európskej konvencie ľudských práv. Ním založené hnutie chce hájiť „slobodu svedomia, náboženstva a slova“ proti novodobým ohrozeniam. Buttiglione naďalej ostáva ministrom pre európske záležitosti.

2. Konferencia „Rodina znamená budúcnosť“

Pod záštitou Federálneho ministerstva pre rodinu, seniorov, ženy a mládež sa koná v Berlíne 2. decembra konferencia s uvedeným názvom, s dodatkom: *Joint Family Policy Thrust in the European Union* (spoločná iniciatíva pre rodinnú politiku v EÚ). Aktívnymi účastníkmi konferencie sú významní politici z okolitých krajín a zástupcovia univerzít.

Program konferencie pozostáva z prednášok v troch blokoch:

- Rodiny v Európe
- Výzvy pre politikov, ekonomických expertov a pre celú spoločnosť
- Rodina znamená budúcnosť

Na záver sa uskutoční panelová diskusia s poprednými európskymi odborníkmi na otázky rodiny pod heslom: *Aliancia za rodinu – európske skúsenosti*.

Záverečné komuniké konferencie prednesie štátny tajomník Federálneho ministerstva pre rodinu, seniorov, ženy a mládež pán Peter Ruhenstroth-Bauer.

Kontakt: e-mail: seibold@steinrueckeundich.de; tel.: +49 (0) 30/ 43 66 55 57

3: Príspevok strednej a východnej Európy pre rodinnú politiku EÚ

Vo Vranove na Morave sa v dňoch 19. – 21. novembra koná medzinárodná konferencia s uvedeným názvom. Usporiadateľom je Občiansky inštitút v Prahe a organizácia *Živá rodina*. Na programe je prezentácia situácie rodiny v krajinách strednej a východnej Európy každým z účastníkov, rozčlenená do 3 blokov. Organizátori načrtli pre pozvaných účastníkov text „Vranovskej deklarácie“, ktorú na záver konferencie prijmú.

Vranovská deklarácia chce byť slovom „advokátov rodiny“ z európskeho prostredia, v súlade s rokovaním Svetového kongresu rodín v Mexico City v marci 2004. Jej myšlienkovou osnovou sú tri časové stupne v kontexte témy rodina: naša komunistická minulosť, ktorú máme reflektovať; súčasnosť, ktorej hodnotové prúdy máme analyzovať, aby sme zachovali tie hodnoty, ktoré sa osvedčili ako nosné v čase totality; pre budúcnosť sa spájame so zodpovednými ľuďmi celého sveta, aby sme zachovali budúcnosti vážnosť rodiny založenej na manželstve ženy a muža.

Prameň a kontakt: e-mail: conference@centrum.cz; 00420/603876916, pani Kristyna Ludvíková

4: Desiate výročie Medzinárodného roka rodiny na pôde Inštitútu pre manželstvo a rodinu (IEF) vo Viedni

Inštitút pre manželstvo a rodinu, zodpovedný za koordináciu desiatich pracovných skupín oznamuje, že sú k dispozícii výsledky a výhľady práce týchto skupín i na webovej stránke Spolkového ministerstva pre sociálne istoty, generácie a ochranu spotrebiteľov:

Kontakt: www.ief.at

5: Vzťahy rodičov a detí vo Švajčiarsku

Štúdia SMASH z roku 2002 o zdravotnom stave mládeže ukazuje, že 90 % mladých vo veku 16-20 rokov deklarovalo, že sa cítia svojim rodičmi akceptovaní. Ďalšie výsledky štúdie ukazujú oslabenú platnosť široko rozšírených názorov a stavajú do popredia rodinu a preventívne stratégie vzťahov medzi pohlaviami.

Prameň, kde možno nájsť súhrn správy: [http:// www.hospvdch/public/chuv/umsa/home.htm](http://www.hospvdch/public/chuv/umsa/home.htm)

6: Otváracie zhromaždenie spolku viacdetných rodín v Rakúsku „KinderReich

V meste Krems sa 5. novembra konalo otváracie zhromaždenie spolku viacdetných rodín „Kinderreich“. Informácie o tomto stretnutí a o spolku sú k dispozícii na adrese: <http://www.kinderreich.at>

7: Politika v prospech mužov: vzdelávanie, poradenstvo, spoločenstvo

Spolkové ministerstvo pre sociálne istoty, generácie a ochranu spotrebiteľov v spolupráci s Inštitútom pre manželstvo a rodinu vo Viedni pripravuje na 23. novembra prezentáciu publikácie, zameranej na sociálnu a vzdelávaciu prácu v prospech mužov.

Kontakt: www.ief.at

8: Bezpečnejšie na internete?

Austrálski pracovníci televízie (Australien Broadcasting Authority) poskytuje rodičom a deťom na jednej webovej stránke informácie a pokyny pre plodný a bezpečný kontakt s internetom. Výchovný projekt sa volá Cybersmart Kids online a je možné ho otvoriť na adrese: <http://www.cybersmartkids.com.au>.

9: Európa v demografickej pasci?

Známy nemecký filozof a veľmi plodný publicista Stephan Baier vo svojej novej knihe Kinderlos – Europa in der demographischen Falle (Bez detí - Európa v demografickej pasci) predložil analýzu problému „vojny medzi generáciami“. Autor, vychádzajúc z analýzy, že spoločnosť zameraná na „seberealizáciu“ aj finančne „stráca dych“, požaduje zmenu trendu prostredníctvom „nového pohľadu na rodinu a jej postavenie v hospodárstve, spoločnosti a v politike. Štát, hospodárstvo a spoločnosť potrebujú deti. A preto potrebujú stabilné, funkčné a zodpovedné rodiny – s jasne definovanými otcovskými a materskými rolami.“ Kniha chce poslúžiť ako príručka pre východisko zo spoločnosti bez detí.

Prameň: Inštitút pre manželstvo a rodinu vo Viedni, Newsletter 22/2004, kontakt e-mail: office@ief.at

STANOVISKÁ K AKTUÁLNYM OTÁZKAM

Vstup žien do verejného života (empowerment of women) na Slovensku a rodina

Ženy a muži sú protagonistami vzniku a fungovania inštitúcie rodiny aj každej konkrétnej rodiny. Ak je rodina privilegovaným miestom ľudskej lásky a vzniku ľudskej osobnosti ako najväčšieho bohatstva spoločnosti (ľudského potenciálu), je to práve vďaka spoločnému dielu žien a mužov v každej konkrétnej rodine. Tam sa tvorí budúcnosť a oni stoja pri jej zrode.

Rodina stojí na dvoch vzťahových pilieroch: manželský/partnerský a rodičovský vzťah. V oboch hrajú žena a muž primárnu úlohu. Preto každá zmena v spoločenskej i individuálnej pozícii ženy a muža sa nemôže neodraziť na situácii rodiny ako inštitúcie i každej konkrétnej rodiny.

Považujeme preto za logické vstup žien do verejného života, ktorý vnímame ako znamenie čias a ako samozrejmy dôsledok vzdelania žien, hodnotiť aj z hľadiska jeho dopadu na rodinu. Ide totiž o to, aby obrovský spoločenský prínos, ktorý z využitia ľudského potenciálu žien možno očakávať, nebol negovaný negatívnymi dôsledkami na situáciu (stabilitu a vzťahovú kvalitu) rodiny v našej spoločnosti a tým sekundárne aj na životné bohatstvo a osobné šťastie samotných žien. Poznatky z takejto analýzy majú poslúžiť na optimalizáciu súvisiacich krokov v oblasti politiky, výchovy, legislatívy.

Ženy boli vždy spolu-živiteľky rodiny, počnúc od čias života v jaskyniach a podobných foriem života až po dnešné časy. Prípravou stravy a starostlivosťou o deti ženy na celom svete vďaka svojim mnohým talentom vytvárajú obrovskú časť hrubého domáceho produktu vo svojich krajinách. Táto činnosť vyžaduje od ženy množstvo zručností a spôsobilostí, najmä výchova a odovzdávanie hodnôt. Výchova detí si zo svojej podstaty vždy vyžadovala a vyžaduje samozrejme aktívnu spoluúčasť mužskej časti ľudstva, manželov a otcov.

Ženy však dnes cítia, že majú na viac. Ženy boli vždy určitou mierou účastné na veciach verejných – cez svojich mužov a otcov. Ale dnes ženy cítia, že vďaka svojej sociálnej inteligencii, ktorá je im vrodená, pretože sú nositeľkami života a ktorú odborníci hodnotia ako relatívne vyššiu v porovnaní s mužmi, si zaslúžia priamu a podstatne vyššiu účasť na rozhodovaní o veciach verejných, ktorá by bola formou i podmienkami pre ne dôstojná.

Rozhodujúcu úlohu pre mimorodinné aktivity žien-matiek, či už v zamestnaní a povolani alebo vo verejnom živote, vždy hrali a dodnes hrajú možnosti vzdelávania žien, spoločenské podmienky (legislatívne, ekonomické a politické) a partnerské vzťahy spolupráce v rodine zo strany manželov a kolegalita a solidarita zo strany spolupracovníkov v zamestnaní alebo vo verejných orgánoch.

Druhá polovica 20. storočia zaznamenala masívny vstup žien na trh práce i do politického života, ktoré mnohí chápu ako znamenie čias. Dôvody aj miera účasti žien v zamestnaní a v politike sa vyvíjali v mnohom ohľade odlišne v západoeurópskych a východoeurópskych krajinách. Tento rozdielny vývoj, aj po 15 rokoch politickej slobody má svoj dopad na vývoj vzťahu k téme rovnosť príležitostí žien a mužov. Je preto užitočné sa pozrieť na túto tému aj z hľadiska nedávnej histórie.

To prvé, prudký nárast zamestnanosti žien, bolo typické viac pre komunistické krajiny. Ženy z domácností ako lacná pracovná sila mali byť jedným z hnacích motorov socialistickej industrializácie. Tak sa to v 50. rokoch minulého storočia prežívalo. Okrem toho nízke

pracovné príjmy a ich nivelizácia viac menej donútili ženy ísť do zamestnania, lebo rodiny potrebovali dva príjmy. Tak sa ženy stali spolu-živiteľkami nielen prácou v rodinných domácnostiach, ale aj vysokým podielom účasti na platenej práci. Že ženy zanechali deti v jasliach, u nejakej platenej „tety“, to vtedy málokoho zo zodpovedných trápilo. V ČSFR v 80. rokoch až 90 % žien-matiek detí do 15 rokov bolo zamestnaných, z toho iba 9 % v Českej republike a 4,5 % na Slovensku žien pracovalo na čiastočný pracovný úväzok. Vo vtedajšej západnej Európe sa toto číslo pohybovalo okolo 45 %.

Výskum sa spoločenskými aj individuálnymi súvislosťami vysokej zamestnanosti žien začal venovať až v 70. a najmä v 80. rokoch. Hlavné témy výskumov boli tieto: miera a vývoj zamestnanosti žien s malými deťmi, analýza životných podmienok žien s nezaopatrenými deťmi a ich optimalizácia, formy starostlivosti o deti v predškolskom veku, chorobnosť detí v kolektívnych zariadeniach, absencia matiek, rodičov v zamestnaní pre chorobnosť detí, analýza postavenia žien na trhu práce v zmysle príjmového, sektorového a funkčného porovnávania žien s mužmi.

Účasť žien v zamestnaní v komunistických krajinách mala byť prejavom socialistickej emancipácie žien. Vládnuca ideológia presadzovala model rozvoja osobnosti ženy prostredníctvom práce, presnejšie spoločensky organizovanej práce, s cieľom zrovnoprávniť ženy s mužmi. Štát si vyhradil právo suplovať funkcie trhu, rodiny a stal sa skoro výlučným nositeľom solidarity v spoločnosti. Ideologické dôvody a neefektívna socialistická ekonomika spôsobili závažné deformácie pri realizácii deklarovaných zámerov v prospech žien:

- ⌘ Snaha o zrovnoprávenie ženy sa premenila na tlak, aby sa žena „vyrovnala“ mužovi aj v typicky mužských povolaniach.
- ⌘ Jednostranný dôraz na profesijnú seberealizáciu ženy zatienil hodnotu tvorivého a rozvojového efektu materstva na ženu.
- ⌘ Snaha o slobodu žien pri voľbe povolania a pri voľbe partnera sa premenila v snahu oslobodiť ženu od dieťaťa, od rodiny a tak vlastne ochudobňovala ženu o jednu podstatnú dimenziu jej osobnosti.

V západoeurópskych krajinách bola zamestnanosť žien podstatne nižšia ako v komunistických krajinách. Nefungoval tu natoľko ekonomický tlak pre vstup na trh práce, vďaka vzdelaniu žien tu však bola silná potreba profesionálnej seberealizácie u mnohých žien. Preto aktívny vstup žien do verejného života tu začal najmä kampaňou za väčšiu profesionálnu angažovanosť žien, za spravodlivé odmeňovanie žien v porovnaní s mužmi.

Vstup žien do politiky bol na Západe chápaný ako logický dôsledok demokratického spoločenského systému. Rástla účasť žien najmä na komunálnej politike, pri ich relatívne nízkej pracovnej angažovanosti. Bola to predovšetkým potreba žien uplatniť svoje schopnosti a pocit zodpovednosti za veci verejné, neboli na túto činnosť odkázané z finančných dôvodov. Účasť žien vo vrcholovej politike – na rozdiel od relatívne vysokej účasti žien v parlamentoch socialistických krajín – bola reálnou účasťou na rozhodovaní a nie nejakou atrapou paritnej hlasovacej mašinérie v socialistických krajinách. Tomuto pokojnému a logickému vývoju napomohli legislatívne úpravy vo viacerých západoeurópskych krajinách v prospech účasti žien v parlamente na dnešný 33 – 50 percentný podiel – v mene princípu rovnosti príležitostí.

Pád múrov priniesol okrem iného aj veľmi živú výmenu skúseností medzi ženami z bývalého Západu a Východu. Z počiatku bolo dosť veľa nepochopení: často nás ženy zo Západu vyzývali k väčšej pracovnej angažovanosti, v čom sme my mali svoje bohaté skúsenosti, nie vždy len pozitívne. Dávno sme pochopili dôležitosť kvalitných služieb pre rodiny, pružného pracovného času, partnerskej delby práce v rodinách. Zistili sme pri týchto vzájomných porovnávaníach, ako aj z výskumov, že tak na Západe ako aj na Východe ženy, ktoré majú malé deti, neuprednostňujú vysoké nasadenie v pracovnej kariére, že aj tam sú

priemerné pracovné príjmy žien v porovnaní s mužmi v období aktívneho materstva výrazne nižšie – práve z tohto dôvodu (alebo vďaka) materskej zodpovednosti žien.

Spoločnou úlohou výskumov na Východe aj na Západe sa stalo zisťovať všetky dôvody a faktory, ktoré spôsobujú tak veľký (25% a viac) rozdiel medzi pracovnými príjmami žien a mužov s cieľom napomôcť, aby za rovnakú prácu dostali ženy aj muži rovnaký príjem. A tiež aby ženy, ak to ich rodinné pomery umožňujú a je to ich slobodné rozhodnutie, mohli zastávať vyššie pracovné funkcie.

90. roky priniesli aj pre ženy na Východe bohaté možnosti pre účasť žien v demokratických politických štruktúrach. Podobne ako ženy na Západe ženy na Slovensku pomerne významným podielom vstúpili do komunálnej politiky a priam masívnym podielom do činnosti tretieho sektora neziskovej spoločenskej činnosti. Účasť žien v parlamente bola a dodnes je kolísavá, okrem iného aj podľa straníckej štruktúry koalícií, podľa priorít jednotlivých politických strán. Veľmi významnú vzdelávaciu a osvetovú prácu medzi ženami a vo verejnosti tu odvodili početné mimovládne ženské a rodinné organizácie. Medzi nimi si zaslúži spomenúť organizácia Profesionálne ženy, ktorá iniciovala vznik Fóra žien 2000, ktoré združilo skoro 50 mimovládnych organizácií, Kresťansko- demokratický zväz žien Slovenska, organizácia Ženy ženám pri Katolíckej jednote Slovenska a pod.

Dôrazy a aktivity rôznych feministických (mám ich tak nazvať?) ženských organizácií na Slovensku veľmi intenzívne prezentovali témy, ako je nárast násilia na ženách a spôsoby jeho eliminácie, zvýšenie podielu žien vo vrcholovej politike na cieľových 30 % pomocou zmeny volebného zákona, presadzovanie sexuálnej výchovy do škôl pri existujúcej a od roku 1998 uplatňovanej koncepcii výchovy k manželstvu a rodičovstvu ako odpoveď na Medzištátnu zmluvu SR s Vatikánom a na zmluvy SR s jednotlivými cirkvami pôsobiacimi na Slovensku. Ďalšími témami ženských organizácií, zosúladené s návrhmi zákonov v Parlamente, bola ďalšia liberalizácia potratu a presadenie antidiskriminačného zákona, inovovaného o nediskrimináciu z dôvodu sexuálnej orientácie v súlade s európskou Smernicou č. 2000/78/ES.

Prezentovanie veľmi dôležitých tém efektívnejšej účasti žien na trhu práce a v spoločenských rozhodovacích procesoch v náročnom období ekonomickej a politickej transformácie spoločnosti sa však bohužiaľ nevyhlo tej istej jednostrannosti, akej sa dopustil na ženách socializmus: materská úloha žien znova nebola vnímaná ako jedna z rozvojových životných stratégií žien (v rozpore so zistenými postojmi žien, prezentovanými napr. vo výskume z roku 1991, Oľga Plávková, publikované v Sociológii 2/1992, z roku 1995, FOCUS, publikované In: Bútorová, Zora: On a ona na Slovensku, 1996). Ak iba výkon zodpovednosti za veci verejné alebo platená práca ženu rozvíja, materstvo, prijatie dieťaťa sa logicky dostáva do pozície nutného zla alebo osobného hobby žien a mužov. To však môže mať ďalekosiahle a vážne dôsledky na pozíciu inštitúcie rodiny v spoločnosti a na schopnosť seba-reprodukcie spoločnosti, ktorá materstvo a otcovstvo kladie na posledné miesto rozvojových stratégií.

Nie natoľko nárast spoločenskej angažovanosti žien - spomenuli sme, že to nie je u nás nová téma - ale spôsob a priraznosť, ako sa uvedené témy prezentovali, priniesol aj výhrady a nepochopenia zo strany mužov. Priniesol aj obavy, či ženy neoslabnú vo svojej materskej úlohe, najmä ak súbežne možno hovoriť aj o zníženom záujme mužov o otcovstvo. Sústavný pokles pôrodnosti od 50. rokov až do roku 2003 je zrejme odrazom aj tejto stránky spoločenského vývoja na Slovensku. Je preto veľmi dôležité a potrebné, aby spolu so spoločenským vzostupom žien rástli aj muži, aby sa hľadali styčné a spoločné body v ich spôsobe života a strategických životných rozhodnutiach. Inak by dochádzalo k narúšaniu súdržnosti (kohézie) spoločnosti v tej najpodstatnejšej štruktúre vzťahov, vo vzťahoch medzi pohlaviami.

Nie je teda nemiestne a v rozpore s podporou úlohy žien vo verejnom živote klásť napríklad takéto otázky: Aký vplyv má spoločenský vzostup žien, s ním spojená hierarchia

hodnôt a z nej rezultujúca spoločenská klíma na stabilitu a prokreatívnu úlohu rodiny na Slovensku – popri mnohofaktorovom jave akým je napríklad neustále rastúca a totálne spoločnosťou akceptovaná rozvodovosť a radikálne znížená pôrodnosť? Veď žena a muž sú hlavnými protagonistami budovania rodín a plnenia ich nezastupiteľných funkcií. - Čo je viac rozhodujúce pre aktívne materstvo: Výhodné spoločenské podmienky pre možnosť súbežného alebo postupne realizovaného aktívneho času materstva alebo postoj otvorenosti obidvoch, žien a mužov, pre prijatie detí? - Dieťa sa odrazu stáva iba jednou z alternatív pre prežívanie života: na Západe vo veľkej miere, na Slovensku zatiaľ iba malý počet manželstiev alebo párov si dobrovoľne volia bezdetnosť v záujme iného spôsobu života. - Je zamestnanie alebo účasť žien v politickom živote prekážkou mať deti a usporiadanú rodinu? Citovaný výskum agentúry FOCUS z roku 1995 ukazuje, že to nemusí byť prekážkou, ak obidvom rodičom na tom záleží, a že ženy to vidia optimistickjšie. Výskum realizovaný Trnavskou univerzitou v rokoch 2001-2002, ktorý okrem iného skúma, za akých podmienok sa môže zamýšľané rodičovstvo premeniť na skutočne realizované rodičovstvo, konštatuje vážnosť situácie z hľadiska rodiny (Matulník, Jozef: K súvislostiam zmien demografického správania na Slovensku: Rodinná politika – pre akú rodinu?, 2004). Akú váhu v týchto trendoch hrá vzostup verejnej aktivity žien – matiek by bolo potrebné výskumne overiť.

Vstup Slovenska a ďalších post-komunistických krajín do Európskej únie priniesol do tejto problematiky nové dôrazy a nové úlohy.

Demokratické krajiny mali za sebou prax pokojného vrastania do témy rovnosti príležitostí mužov a žien na trhu práce aj v politickej oblasti. Nám s našou skúsenosťou socialistickej emancipácie žien táto téma nie je nová, hoci jej realizácii v mnohom ohľade uškodila skúsenosť kvótovej, paritnej účasť žien na neúčinnnej, formálnej demokracii socialistických inštitúcií. Nové sú pre nás pojmy, s ktorými prichádza EÚ vo svojej požiadavke voči členským krajinám: „Vlády a ostatní činitelia by mali presadzovať aktívnu a viditeľnú politiku verejného ponímania perspektívy pohlaví vo všetkých politických činnostiach a programoch tak, že skôr, než príjmu rozhodnutia, má byť vykonaná analýza ich vplyvu na ženy a mužov“. To sa volá integrovaný postup v oblasti rovnosti pohlaví, mainstreaming. Tento princíp rovnosti /rovnoprávnosti pohlaví sa chápe ako podstatná súčasť demokracie, ako podstatná súčasť súdržnosti spoločnosti, ako predpoklad využitia bohatého potenciálu žien pre rozvoj spoločnosti.

Ak však patrí pozícia pohlaví do hlavného prúdu spoločenského diania (mainstream), potom tam rovnako musí patriť aj rodina, ktorej sú žena a muž hlavnými protagonistami a nositeľmi budúceho života spoločnosti vďaka otvorenosti pre deti. Lebo *rodina je základným pozadím pre spoluprácu žien a mužov v rodine, v pracovnej sfére a v politickej oblasti*. Nech je teda rovnako ako spoločenský vzostup žien ako hlavný prúd spoločenského diania sledované a analyzované každé závažné spoločenské opatrenie, aký bude mať dopad na stabilitu a vzťahovú kvalitu rodiny. Uvedieme aspoň niekoľko dôvodov s ohľadom na ženy spolu s ich deťmi:

1. Súčasnou dezintegráciou rodiny, ktorá sa prejavuje v rastúcej rozvodovosti a v náraste podielu menej stabilných nezobášaných spolužití, v náraste násillia páchaného na deťoch, na ženách i na starých ľuďoch, je perspektíva žien na uspokojivý trvalý partnerský vzťah viac ohrozená ako mužov.
2. Dôsledky rozvodov dopadajú oveľa viac na matky ako na otcov. V jednorodičovských rodinách je na čele matka vo viac ako v 80% .

Môžeme zhrnúť:

1/ Ženy sú vyzbrojené pre svoju materskú úlohu nadpriemernou sociálnou inteligenciou. (schopnosťou komunikácie, empatie, citlivosťou vecí a súvislosti „vidieť srdcom“).

Materstvo rozvíja v ženách množstvo ich osobnostných dispozícií a dáva im účasť na rozhodovaní o budúcnosti spoločnosti.

Tieto danosti a schopnosti žien sú v súčasnom stave spoločnosti v Európe i u nás naliehavo žiadané aj pre sféru práce a správu verejných vecí.

2/ V dobe postmodernej individualistickej kultúry prebieha zápas o podobu rodiny. Postupujúca dezintegrácia rodiny najviac ohrozuje práve ženy a okráda deti o lásku obidvoch rodičov, o domov a perspektívu ich budúcnosti. Preto stabilná a vzťahovo kvalitná rodina, bytostná podmienka zdravej existencie detí, je primárnym životným záujmom rovnako žien ako aj mužov, a to viac ako profesionálna kariéra, viac ako sebarealizácia vo verejnom živote. A tá môže byť iba spoločným dielom obidvoch, žien a mužov, ich slobodne zvolenej spolupráce. Z tejto perspektívy možno spoľahlivejšie budovať kohéziu spoločnosti, ktorá by mala v hlavnom prúde (mainstream) vyvážený dôraz na rovnosť šancí žien a mužov a na dôležitosť inštitúcie rodiny ako miesta vzniku života a rozvoja všetkých osobnostných dimenzií dieťaťa - budúcej ženy či budúceho muža.

3. Efektívne uplatnenie žien v profesionálnej oblasti je otázkou nielen ekonomickej nevyhnutnosti pre mnohé konkrétne rodiny a pre celú spoločnosť, ale aj a najmä slobodnej (v prípade vydatých žien spoločnej) voľby a spoločenskej spravodlivosti..

4. Vyvážené uplatnenie žien vo verejnom živote je primárnou úlohou pre

- výchovu a vzdelávanie – v rodinách, školách, politických stranách a mimovládnych organizáciách;
- pre nositeľov zodpovednosti za vytváranie potrebných rámcových sociálno-ekonomických a politických podmienok ;
- pre masmédiá ako tvorcov vhodnej spoločenskej klímy.

Ing. Terézia Lenczová, CSc., Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo,
V Bratislave 26.9.04

BIBLIOGRAFICKÉ INFORMÁCIE

Baier, Stefan: *Kinderlos – Europa in der demographischen Falle*, MMVerlag, Aachen, 2004, ISBN 3-928272-16-0

Britten, Bruce a Carol: *Učíme sa radostne spolu žiť*, Slovenské evanjelizačné stredisko pre masmédiá, ISBN 80-88863-02-3

Filadelfiová, Jarmila, Guráň, Peter: *Demografické trendy a rodina v postkomunistických krajinách Európy*, Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, Bratislava, ISBN 80-967419-3-4

Guráň, Peter, Filadelfiová, Jarmila: *Slovensko: Ľudia – Život – Rodina*, Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, Bratislava, rok 1995, ISBN 80-88781-02-7

Holetscheck, Klaus, Müller, Gerd: *Die neue Familie: Familienleitbilder – Familienrealitäten*, Mníchov, rok 2000, ISBN 3-88795-201-4

Lenczová, Terézia: *Štát v službách rodiny*, Výskumný ústav práce, sociálnych vecí a rodiny, Bratislava, rok 1998

Lewis, Paul, Mc Dowell Josh: *Lásku dať – lásku brať*, Vydavateľstvo Advent Orion s.r.o., Martin, rok 1998, ISBN 0-8423-1031-2

Materiály Svetového kongresu rodín, Praha , rok 1997

Matulník, Jozef: Pokles pôrodnosti na Slovensku, sociologická perspektíva, Trnavská univerzita, Trnava, rok 1998, ISBN 80-88774-40-3

Možný, Ivo: Sociologie rodiny, Sociologické nakladatelství, Praha, rok 1999, ISBN 80-85850-75-3

Podmanický, Ivan, Glasa, Jozef: Výchova k manželstvu a rodičovstvu, Metodické centrum v Bratislave, rok 1999, ISBN 80-8052-070-4

Rozinajová, Helena: Výchova pre život v rodine, Vydavateľstvo Osveta, Bratislava, rok 1981

Švecová, Soňa a kol.: Tradície slovenskej rodiny, Veda vydavateľstvo SAV, Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, Bratislava, rok 1997, ISBN 80-224-0461-6

Zampetti, Pier Luigi: Suverenita rodiny a štát autonómií, Vydavateľ Rusconi Libri s.r.o. Milano, rok 1996

Zborník Die Familie in Europa, Vydavateľ YMCA-Živá rodina, Praha, rok 1994

Zborník Na ceste k manželstvu ako k sviatosti, HKR, Bratislava, rok 1996

Zborník Dialóg rodičov s dospelými, 10 námetov na zamyslenie a rozhovor, Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, rok 1998

Zborník Násilie v rodine, Detský fond SR, Bratislava, rok 1997

Zborník Zdravá rodina – základ demokratického štátu v Európe, Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, Bratislava, rok 2000,

Zborník Úloha otca a matky – radikálne spoločenské zmeny ako výzva a šanca, Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, Bratislava, rok 2003, ISBN 80-968891-0-9

Väčšina titulov je k dispozícii v knižnici SSRZR, tel. kontakt: 02/54792302

*„... Keď bolia veci, ktoré nepoznáme,
tu každé dieťa,
plaché ako laň,
na hlave musí cítiť teplú dlaň,
Bože, o takú dlaň Ťa ľudské mláďa prosí...“*

Milan Rúfus: Básnik sa modlí za deti

Rodina a zodpovedné rodičovstvo dnes

Informačný bulletin občianskeho združenia Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo

Adresa redakcie: Ambroseho 6, 851 02 Bratislava 5, tel. kontakt 02/54792302, e-mail: family.t@stonline.sk

Odborný tím spolupracovníkov:

Doc. MUDr. Jozef Glasa, PhD, Doc. PhDr. Mária Glasová, PhD, PhDr. Marián Košč, PhD, Doc. PhDr. Jozef Matulník, PhD, Doc. MUDr. ThDr. Marián Mráz, PhD, SJ, PhDr. Lúcia Mikulcová, h.Doc.RNDr. Karol Pastor, PhD, Mgr. Ivan Podmanický, Doc. PhDr. Mária Potočárová, PhD, Doc. MUDr. Alojz Rakús, PhD

Číslo zostavili: Doc. PhDr. Mária Glasová, PhD, Ing. Terézia Lenczová, CSc.

Šéfredaktor: Ing. Terézia Lenczová, CSc.

Číslo registrácie : 2378/2000

Texty neprešli jazykovou úpravou

Sadzba: Peter Blaho

Tlač: SÚTN, Bratislava

ISSN 1335 – 7980

